

Miquel BATLLORI, Joan REQUESENS, Maria TOLDRÀ (cur.)

Epistolari català dels Borja

València: Edicions Tres i Quatre - Institut Internacional d'Estudis Borgians («Biblioteca Borja» 7), 2017

Després de setanta anys d'espera, finalment podem tenir a les mans aquesta magnífica publicació, *Epistolari català dels Borja*, iniciada per Miquel Batllori l'any 1951 i represa un any després de la seva mort, l'any 2004, per la filòloga Maria Toldrà i, més tard pel també filòleg Joan Requesens, gràcies a l'Institut Internacional d'Estudis Borgians, que va fer seu aquest projecte.

L'any 1953, Batllori ja tenia al cap el projecte d'aquesta publicació, de la qual s'havia de fer càrrec l'editorial Barcino. Va estar treballant-hi des d'aquell moment, amb intermitències, però sense treva, recollint la documentació en diferents arxius i fent anotacions i reflexions, que guardava amb les transcripcions, fotocòpies i microfilms corresponents, en el seu fons personal, que es troba actualment a l'Arxiu de la Companyia de Jesús de Catalunya. El projecte es va anar endarrerint per raó d'altres treballs i recerques que l'ocuparen, però malgrat això, Batllori no el va deixar mai de petja, i l'any 1998 va publicar a Quaderns Crema un tast de l'epistolari, amb caràcter divulgatiu: *De València a Roma. Cartes triades dels Borja*.

Epistolari català dels Borja era el títol que Batllori li volia posar, i el que s'ha mantingut. *Epistolari*, perquè majoritàriament està format per correspondència, tot i que hi ha documents que no són cartes pròpiament dites; *català*, perquè reflecteix la llengua en la qual està escrit i mostra la seva importància cultural i lingüística; *dels Borja*, concretament d'un dels Borja: Roderic de Borja - Alexandre VI (1492-1503), reconegut per la singularitat de la seva persona i la importància històrica.

L'*Epistolari* recull 193 cartes-documentos en català, més una selecció, a l'apèndix, de 43 més en diferents llengües, que abasten des de 1471 fins a 1504. És un epistolari que majoritàriament es pot considerar privat i familiar, si bé no exclusivament, perquè a més de cartes a familiars, amics i servidors, també en trobem d'altres de polítiques, que fan referència a assumptes de la diplomàcia europea. Només en queden excloses les provinents d'institucions públiques, que es consideren susceptibles de ser incloses en properes publicacions del *Diplomatari Borja*.

El *català*, la llengua dels Borja, va captivar Batllori i els posteriors curadors, «tant com la història» (p. 29), per l'interès filològic i per les possibilitats que ofereix per a realitzar un ampli ventall d'estudis lingüístics.

I *dels Borja*, de Roderic de Borja - Alexandre VI, pel qual Batllori sentia una barreja de curiositat i admiració, potser perquè li descobria aquell punt contradictori

dels grans personatges històrics, tal com ell mateix declarava en una entrevista: «Jo crec que era un gran brètol, però un brètol molt gran» (p. 8 nota 3).

Un personatge amb un pes polític a Europa, que va ser bescantat o enaltit per enemics o partidaris. Un Papa que va donar peu a nombrosa literatura, a llegendes de tots colors, pel fet de tenir una munió de fills oficialment reconeguts, amb els quals va practicar un clar nepotisme, que d'altra banda era una pràctica reconeguda en el Vaticà de l'època, tal com demostra Sixt IV (1471-1484), el qual es pot equiparar amb Alexandre VI en el fet d'anomenar cardenals a familiars. I també per tenir al voltant seu un cercle femení (Giulia Farnese, Adriana del Milà, Lucrecia Borja, Vanzoza Catanei) que va propiciar un munt d'històries i que algun dia caldrà estudiar a fons per saber quin n'era el paper real i fins on n'arribaven les influències.

I són aquests dos temes, els diners i la sexualitat, tabús per a la institució eclesial i inseparables de la biografia d'Alexandre VI, el branquem on sovint s'han entortolligat els estudiosos. D'aquí l'interès de Batllori per posar a l'abast dels investigadors la documentació escrita pels protagonistes mateixos de la història, sense posicionar-se ni a favor ni en contra.

La documentació *per se* és objectiva, mostra una realitat i convida l'investigador a treure'n les conclusions pertinents, lluny de la ficció. Però està demostrat que és inevitable la tensió entre subjectivitat i objectivitat, diguem-ne entre empatia i indiferència, quan es tracta de documents familiars que ens apropen a la quotidianitat dels protagonistes, a la seva humanitat, i que posen a l'abast del lector la possibilitat, ni que sigui amb la imaginació, de rescatar els personatges del paper per a convertir-los de nou en personatges de carn i ossos.

No ha estat fàcil culminar el projecte de l'*Epistolari català dels Borja*. La salvaguarda a Castel Sant'Angelo de bona part de la documentació publicada ja va ser una carambola de la història, propiciada per l'expedició militar a Itàlia del rei francès Carles VIII, que tant va preocupar i ocupar Alexandre VI, però que li va permetre defugir el protocol de la cancelleria pontifícia.

Aquest és sens dubte un llibre llargament gestat, però malgrat el pas del temps i les dificultats que comporta, els curadors han sabut confluïr en la presentació d'una edició excel·lent de la documentació borgiana, respectuosa amb la idea inicial, rigorosa amb les revisions i correccions de datacions i transcripcions i, al mateix temps, interpretada amb les darreres recerques i enriquida amb bibliografia actualitzada, i completada amb els índexs documentals, onomàstics i d'il·lustracions.

Miquel Batllori volia una «edició modèlica de les lletres borgianes» (p. 9), i podem dir que finalment s'ha aconseguit.

Laia de Ahumada
Barcelona